

Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Anatomisi

-Kelâmî Bir Değerlendirme-

Dilek SARI

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1905

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 408

Kitap Adı : Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Anatomisi

Alt Başlık : Kelâmî Bir Değerlendirme

Book Title: The Anatomy of Violence as a Problem of Evil

Subtitle : A Theological Evaluation

ISBN : 978-625-8596-21-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596212

Yazar | Author: Dilek Sarı | orcid.org/0000-0001-7930-7934

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 143 (xx+123)

Yayın Tarihi | Publication Date: Mayıs | May 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRHT - İslâm kelâmı | Islamic theology

BISAC: REL037060 - Din / İslam / Kelam | Religion / Islam / Theology

THEMA: QRVG - Kelâm / Teoloji | Theology

LC Classification: BP166 - İslam kelâmı / akaid | Islamic theology / doctrines

DEWEY: 297.2 - İslam akaidi ve kelâm | Doctrines of Islam

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.1835 - Kelâm / Teoloji | Theology

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Sarı, Dilek. *Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Anatomisi: Kelâmî Bir Değerlendirme*. FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Anatomisi

-Kelâmî Bir Değerlendirme-

Dilek SARI

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Dilek SARI

Dilek SARI, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası İlköğretim Okulu'nu bitirip, 2008 yılında Samsun Anadolu İmam Hatip Lisesini kazandı ve 2011 yılında mezun olup, aynı yıl On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat fakültesini kazandı. Bir yıl süren hazırlık eğitiminin ardından 2016 yılında üniversiteden yüksek onur belgesiyle mezun oldu. Aynı yıl OMÜ, Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak göreve başladı. 2026 yılında OMÜ Temel İslam Bilimleri anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Şu an Ankara'da bir ortaokulda görev yapmaktadır. Yazarın Akademik Kelam Yazıları 1 adlı kitapta Şiddet ve Kötülük Üzerine Kelâmî Bir Değerlendirme adlı yazısı yayımlanmıştır.

Dilek Sarı completed her primary education at the Samsun Chamber of Commerce and Industry Primary School. In 2008, she gained admission to Samsun Anadolu Imam Hatip High School, graduating in 2011. That same year, she enrolled in the Faculty of Theology at Ondokuz Mayıs University (OMU).

Following a one-year intensive preparatory program, she graduated with High Honors in 2016. In the same year, she completed her Pedagogical Formation training at the OMU Faculty of Education. She began her professional career in 2016 as a teacher of Religious Culture and Moral Knowledge in schools affiliated with the Ministry of National Education.

In 2026, she completed her Master's degree in the Department of Basic Islamic Sciences at Ondokuz Mayıs University. She is currently serving as a teacher at a secondary school in Ankara. The author's article titled 'A Theological Evaluation of Violence and Evil from a Kalam Perspective' was published in the book *Academic Writings on Kalam 1*.

Kitap Hakkında

Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Anatomisi

-Kelâmî Bir Değerlendirme-

Bu çalışma, şiddet olgusunu bir kötülük problemi olarak ele alarak; fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarını kelâmî perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Şiddet kavramı, sadece bireysel davranış bozukluklarıyla anlaşılamayacak kadar karmaşık bir yapıdadır. Bu olgu, insan fiilleri bağlamında ahlâkî, toplumsal ve teolojik boyutları bulunan çok katmanlı bir sorun olarak ele alınmıştır. Şiddetin mâhiyeti ve ahlâkî boyutu; kelâm ilminin insan fiilleri, irâde, sorumluluk, zulüm ve adâlet kavramları çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Mu'tezile, Eş'arîlik ve Mâturîdîlik gibi başlıca kelâm ekollerinin insan fiilleri ve kötülük problemine dair yaklaşımları incelenmiştir. Bu yaklaşımların, şiddetin ahlâkî sorumluluğu ve suçlunun konumu açısından sağladığı katkılar ortaya konulmuştur. İnsan yaklaşımında şiddetin yalnızca fiziksel saldırılarla sınırlı olmadığı belirtilerek psikolojik baskı, gruptan dışlama ve sosyal ilişkiler içinde yeniden üretilen zulüm biçimlerinin de ahlâkî sorumluluk doğurduğu vurgulanmıştır. Araştırmada okul şiddeti, şiddetin çok boyutlu yapısını somutlaştıran bir uygulama alanı olarak ele alınmıştır. Eğitim kurumlarında yaşanan şiddet içerikli davranışlar, bireysel irâde ve sorumluluk çerçevesinde değerlendirilmekle birlikte, kurumsal etkenlerle ilişkisi bağlamında da analiz edilmiştir. Ayrıca mağduriyet olgusu, teodise ve kelâmî adâlet anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında literatür taraması ve metin analizi teknikleri kullanılarak yürütülmüştür.

Sonuç olarak bu çalışma, şiddeti yalnızca cezâlandırma ve disiplin eksenli yaklaşımlarla ele almanın yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Sorunun çözümü için, ahlâkî sorumluluk, irâde terbiyesi ve adâlet merkezli bir değerlendirme imkânı sağlayarak; kelâm ve eğitim bilimleri arasında disiplinler arası bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm; Şiddet; Kötülük Problemi; Okul Şiddeti; Ahlâkî Sorumluluk

About the Book

The Anatomy of Violence as a Problem of Evil -A Theological Evaluation-

This study aims to evaluate the phenomenon of violence as a problem of evil, examining its physical, psychological, and social dimensions from a kalamī (Islamic theological) perspective. The concept of violence possesses a structure too complex to be understood solely through individual behavioral disorders. This phenomenon is addressed as a multi-layered issue with moral, social, and theological dimensions within the context of human actions. The nature and moral scope of violence are analyzed through the concepts of human agency, free will (*iradah*), responsibility, oppression (*zulm*), and justice within the science of *Kalam*. The study examines the approaches of major theological schools, such as the Mu'tazila, Ash'arism, and Maturidism, regarding human actions and the problem of evil. The contributions of these perspectives to the moral responsibility of violence and the status of the perpetrator are presented. Highlighting that violence is not limited to physical attacks, the study emphasizes that forms of oppression reproduced within social relations—such as psychological pressure and social exclusion—also entail moral responsibility.

In this research, school violence is addressed as a practical field that embodies the multidimensional nature of violence. While violent behaviors in educational institutions are evaluated within the framework of individual will and responsibility, they are also analyzed in relation to institutional factors. Furthermore, the phenomenon of victimization is handled within the context of theodicy and the kalamī understanding of justice. The study was conducted using literature review and text analysis techniques within the scope of qualitative research methods.

In conclusion, this study points out that approaching violence solely through punishment and discipline-oriented perspectives is insufficient. By providing an evaluation centered on moral responsibility, the cultivation of will, and justice, it offers an interdisciplinary perspective between *Kalam* and educational sciences.

Keywords: Kalam; Violence; Problem of Evil; School Violence; Moral Responsibility

TAKDİM

Kötülük, bilinçli olarak başkalarına fiziksel, duygusal ve ahlâkî zarar veren, onlar üzerinde acı ve ıstırap doğuran, toplumsal huzuru bozan ve tehdit eden eylem ve davranışlar bütünüdür. Genellikle ahlaksızlık, adaletsizlik, haksızlık, zulüm, saldırganlık, gasp etme, cinayet, adam öldürme, tecavüz, şiddet, yalan, hırsızlık, bencillik vb. kavramlarla ilişkilendirilen kötülük olgusu, bireysel veya toplumsal düzeyde insanın kendini gerçekleştirmesini ve yaşamını düzenlemesini engelleyen olumsuz unsurları içerir. Kötülük kavramı, insanoğlunun dünyadaki macerası kadar köklü geçmişi olan ve insanlığın zihnin dünyasını sürekli meşgul eden yapısı nedeniyle anlaşılması ve açıklanması çok karmaşık bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kavram, teolojik açıdan çoğunlukla “imtihan”, “hikmet” ve “ceza” gibi kavramlarla açıklanırken tanımları genel olarak değerlendirdiğimizde, “hoşa gitmeyen şey”, “acı veren şey”, “zarar veren şey” ve “rahatsız eden şey” olarak ifade edilmektedir. Teistik (Tanrı merkezli) açıdan kötülük problemi, kötülüğün varlığının, her şeye kadir, her şeyi bilen, iyiliksever, merhametli ve âdil bir Tanrı tasavvuruyla nasıl bağdaştırılacağı sorusudur. Dolayısıyla problemin çözüm yolu, dünyevî koşullarda açığa çıkan kötülük fenomeni ile ilâhî sıfatları bütüncül ve kapsamlı olarak ele almaktan geçer.

Şiddet ise kötülük kavramından bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz ve var olan kötülüğün soyuttan somuta taşınarak gündelik yaşamda tezahür eden bir formudur. Dolayısıyla kavram dar bir tanımlamayla fiziksel şiddeti içermekle birlikte aslında geniş anlamı, ölçülemeyen veya görülemeyen, ancak hissedilebilen her türlü tahribatı, yıkımı, acıyı, zarar görmeyi ve incinmeyi kapsamaktadır. Şiddet, en genel anlamıyla bir kişiye, gruba ya da canlıya karşı fiziksel, psikolojik veya yapısal zarar ve rahatsızlık verme amacı taşıyan her türlü güç kullanımudur.

Bu bağlamda şiddet, zor kullanma, zarar verme ve baskı kurma gibi unsurları içerir. Bu yönüyle zorbalık, baskı, saldırganlık, tecavüz, vurmak, zarar verme ve incitme gibi yıkıcı faaliyetleri de bünyesinde barındırmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca kötülük problemi; metafizik, doğal ve ahlâkî boyutlar gibi muhtelif katmanlarıyla filozofları ve kelâmcıları meşgul eden en çetrefilli ve girift meselelerden biri olagelmıştır. Dolayısıyla bir kötülük problemi olarak bireysel ve toplumsal tezahürleriyle varlığını farklı biçimlerde sürdüren şiddet olgusu, yalnızca bireysel davranışlar düzeyinde açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Şiddetin, insanın irâdesi, ahlâkî yönelimi ve toplumsal ilişkileri ile olan sıkı bağı, onu aynı zamanda felsefî ve teolojik bir problem hâline de getirmektedir. Bu yönüyle şiddet, yalnızca sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinin değil, aynı zamanda kelâm ilminin de ilgi alanına giren ve dolayısıyla teolojik olarak da tahlil edilmesi gereken en temel meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddet olgusunun bu denli yaygın ve süreklilik arz eden bir gerçeklik olarak karşımıza çıkması, onun yalnızca dışsal şartlarla açıklanamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla insan doğası, özgür irâde ve ahlâkî sorumluluk gibi temel meseleler dikkate alınmadan yapılacak her değerlendirme, eksik kalmaya mahkûmdur. Bu bağlamda şiddet, yalnızca toplumsal bir sapma değil; aynı zamanda insanın kendi varoluşu ile kurduğu ilişkinin problemli bir tezahürü olarak da okunmalıdır. Dolayısıyla meseleye daha derinlikli olarak kelâmî bir perspektiften yaklaşmak, hem teorik hem de pratik açıdan zorunluluk arz etmektedir.

Klasik kelâm literatüründe doğrudan “şiddet” kavramı etrafında sistematik bir tartışma yürütülmemiş olmakla birlikte, insan fiilleri, keshb, irâde, ihtiyâr, sorumluluk, zulüm ve adalet gibi kavramlar üzerinden bu olgunun teorik zemini büyük ölçüde kurulmuştur. Bu bakımdan kelâm ilmi, insanın eylemlerine

ilişkin epistemolojik, ontolojik ve ahlâkî temellendirmeleriyle, şiddet gibi güncel ve çetin bir problemi anlamlandırma ve çözümleme noktasında güçlü bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Modern dünyada toplumların kültürlerindeki ve düşünce yapılarındaki değişime ve dönüşüme paralel olarak şiddetin giderek çeşitlenen ve derinleşen biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, bu klasik zengin birikimin yeniden yorumlanması ve güncel meselelerle ilişkilendirilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Kelâm ilminin sunduğu bu kavramsal çerçeve, insanın eylemlerini yalnızca sonuçları üzerinden değil, aynı zamanda niyet, yönelim (kasd), irâde ve sorumluluk boyutlarıyla birlikte değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu durum, şiddet gibi çok boyutlu bir olgunun anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde son derece önemli bir avantaj sağlamaktadır. Zira insan fiillerinin mahiyeti üzerine İslâm kelâmcıları tarafından yürütülen klasik tartışmalar, modern dünyada karşılaşılan pek çok ahlâkî problemin çözümünde yeniden değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir miras niteliğindedir.

Elinizdeki bu eser, şiddet olgusunu “kötülük problemi” bağlamında ele alarak meseleyi daha derinlikli olarak kelâmî bir düşünsel düzleme taşımaktadır. Yazar, şiddeti yalnızca dışsal bir davranış biçimi olarak değerlendirmekle yetinmemekte; onun arka planındaki irâde, seçim, niyet ve sorumluluk boyutlarını da dikkate alarak çok yönlü bir analiz ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, şiddet olgusunun anatomisini çözümlemeye ve tetikleyici sebeplerini açığa çıkarmaya odaklanan çalışmayı sırf betimleyici bir düzeyin ötesine taşıyarak anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelik bir çabanın ürünü hâline getirmektedir.

Çalışmada, kelâm ilminin temel tartışma alanları ile çağdaş bir problem olarak şiddet arasında kurulan ilişki dikkat çekicidir. Özellikle Mu‘tezile, Eş‘arilik ve Mâturîdilik gibi başlıca kelâm ekollerinin insan fiilleri, ahlâkî sorumluluk ve kötülük problemlerine dair yaklaşımlarının incelenmesi, eserin teorik de-

rinliğini artırmaktadır. Bu ekollerin irâde, kudret ve sorumluluk konularındaki farklı bakış açıları, şiddetin ahlâkî değerlendirilmesi açısından önemli imkânlar sunmakta; aynı zamanda meseleye tek boyutlu bir perspektiften yaklaşmanın yetersizliğini de ortaya koymaktadır. Yazarın bu yaklaşımları mukayeseli bir şekilde ele alması, çalışmanın ilmî niteliğini ve derinliğini güçlendiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Eserde dikkat çeken bir diğer husus, teorik çerçevenin soyut bir düzeyde bırakılmayarak somut bir uygulama alanı ile de ilişkilendirilmiş olmasıdır. Okul ortamında gözlemlenen şiddet olgusunun ele alınması, çalışmaya hem güncellik hem de pratik bir değer kazandırmaktadır. Eğitim kurumları, bireyin sorumluluk bilincinin kazanıldığı, sosyal ve ahlâkî gelişiminin şekillendiği önemli mekânlar olması bakımından, şiddet olgusunun gözlemlenmesi ve anlaşılması açısından özel bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda yazarın saha verilerini, tecrübelerini ve gözlemlerini teorik analizle buluşturması, kelâm ilminin güncel problemlere katkı sunma potansiyelini göstermesi bakımından dikkat çekici bir husustur.

Okul ortamında ortaya çıkan şiddet davranışları, yalnızca bireysel eğilimlerle açıklanamayacak kadar karmaşık bir arka plana sahiptir. Akran ilişkileri, otorite yapıları, aidiyet duygusu ve dışlanma gibi pek çok unsur, bu süreçte belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle okul şiddetini anlamak, aynı zamanda bireyin sosyal dünyasını ve bu dünya içerisindeki konumunu anlamayı da gerektirmektedir. Yazarın bu çok boyutlu yapıyı dikkate alarak yaptığı değerlendirmeler, çalışmanın uygulama açısından da değerini bir kat daha artırmaktadır.

Şiddetin yalnızca fiziksel boyutlarıyla sınırlı olmadığı; psikolojik baskı, dışlama ve sosyal ilişkiler içerisinde yeniden üretilen farklı biçimlerinin de bulunduğu gerçeği, eserde açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu yaklaşım, şiddetin görünmeyen yönlerine dikkat çekerek okuyucuyu daha kapsamlı bir değerlendirmeye davet etmektedir.

Eserin alanındaki akademik çalışmalara bir diğer önemli katkısı, şiddet olgusunu yalnızca açıklamak ve betimlemekle yetinmeyip, aynı zamanda onu ahlâkî bir zeminde tartışma ve değerlendirme çabasıdır. Bu bağlamda insanın ahlâkî bir fâil olarak eylemlerinden sorumlu bir varlık olduğu vurgulanmakta; ihtiyâr, irâde ve sorumluluk arasındaki ilişki kelâmî bir perspektifle yeniden ele alınmaktadır. Böylece şiddet, yalnızca dışsal bir olgu olarak değil, aynı zamanda insanın iç dünyası ve ahlâkî tercihleriyle doğrudan ilişkili bir mesele olarak da değerlendirilmektedir.

Yazarın meseleyi ele alışındaki bütüncül yaklaşım, çalışmanın dikkat çeken yönlerinden biridir. Şiddetin bireysel, toplumsal ve teolojik boyutlarının birlikte değerlendirilmesi, konunun daha geniş bir perspektifle ve daha sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle hazırlanmış elinizdeki eser, disiplinler arası bir bakış açısının başarılı bir örneğini sunmaktadır.

Dilek Sarı tarafından 2026 yılında “*Bir Kötülük Problemi Olarak Şiddetin Fiziksel, Psikolojik ve Sosyal Boyutlarının Kelâmî Açıdan Değerlendirilmesi*” başlıklı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu eser, gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş hâliyle okuyucu kitlesiyle buluşmaktadır. Çalışma, şiddet olgusunu yalnızca betimlemekle yetinmeyip, onu kelâm ilminin kavramsal ve kuramsal imkânları çerçevesinde yeniden anlamlandırma çabasıyla ön plana çıkmaktadır.

Okuyucu, bu eserde şiddetin farklı boyutlarını bütüncül bir bakış açısıyla ele alan; insan fiilleri, irâde, yükümlülük, sorumluluk ve ilâhî adalet kavramları ekseninde derinlemesine analizler içeren zengin bir içerikle karşılaşacaktır. Yazarın, kelâm ekollerinin meseleye yaklaşımını mukayeseli bir şekilde değerlendirmesi ve teorik çerçeveyi saha verileriyle desteklemesi, çalışmanın ilmî değerini büyük ölçüde artırmaktadır.

Modern dünyada bireysel ve toplumsal ilişkilerde sıkça karşılaşılan ve gözlemlenen şiddet olgusunu özellikle “kötülük

problemi” bağlamında ele alarak bu alandaki önemli bir boşluğu doldurma amacını güttüğü anlaşılan bu eserin, akademik camiaya katkı sunacağını ve konuyla ilgilenen araştırmacılar için yol gösterici bir kaynak mesabesinde olacağını düşünüyorum. Bu vesileyle müellifi büyük bir emek mahsulü olarak ortaya koyduğu bu nitelikli ve özgün çalışmadan dolayı tebrik ediyor; eserin ilim dünyası ve ilgi duyan okuyucular için hayırlı ve faydalı olmasını diliyorum. Ayrıca eserin yayın dünyasına kazandırılmasını üstlenen Eski Yeni Yayınları’nı da en içten dileklerle tebrik ediyorum.

Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR

Şiddet olgusu, insanlık tarihi boyunca bireysel ve toplumsal hayatın en temel problemlerinden biri olarak varlığını ve etkisini sürdürmüştür. Bu olgu fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla insan onurunu, toplumsal düzeni ve ahlâkî değerleri derinden sarsan çok yönlü bir kötülük alanı oluşturmıştır. Şiddetin, bireysel öfke patlamaları ya da kontrolsüz davranışlar şeklinde yalnızca bireysel bir olgu olmadığı görülmektedir. Zira şiddetin ortaya çıkmasında; ahlâkî, toplumsal ve metafizik boyutlar da bulunmaktadır. Kötülük ve şiddet olgusunun çok boyutlu bir problem olarak ele alınması, meselenin derinliğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle şiddet, hukukî ve pedagojik bir sorun olmasının yanı sıra aynı zamanda felsefî, ahlâkî ve teolojik bir tartışma alanıdır.

İnsanoğlunun yaratılışından itibaren nesnel bir gerçeklik olarak var olan kötülük problemi, modern dünyada şiddet olgusuyla birlikte dozu artarak devam eden yıkıcı bir olgu hâline dönüşmüştür. Bu çalışma, şiddetin yalnızca pedagojik veya sosyolojik sorunlarıyla ilgilenmemektedir. Zira bu olgunun karmaşık yapısı göz önüne alındığında, meseleye insanın irâde hürriyeti, seçimli eylemleri ve ahlâkî sorumluluğu ekseninde de yaklaşma zorunluğu doğmaktadır. Dolayısıyla çalışmamız bu ilkeleri kelâmî bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, kötülük ve şiddet kavramlarının kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Şiddetin fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutları tanımlanarak konunun kavramsal zemini oluşturulmuştur.

İkinci bölümünde, klasik kelâm ekolleri olan Mu'tezile, Eş'arîlik ve Mâtûrîdîlik'in insan fiilleri, ilâhî adâlet, zulüm ve sorumluluk konularındaki yaklaşımları yakından incelenerek, şiddet olgusunun kelâm ilminin tartışmaları içerisindeki konumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, teorik yaklaşımların pratik yansımalarını gözlemek amacıyla güncel bir sorun olan okul şiddeti ele alınmış ve şiddetle mücadelede teolojik ve ahlâkî çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın, şiddetle mücadelede yeni bir farkındalık oluşturmasını ve bu alandaki akademik literatüre katkı sağlamasını temenni ediyoruz. “Gayret bizden, tevfik ise Allah’tandır” ilkesiyle çıktığımız bu zorlu ilim yolculuğunda tamamlanan bu çalışmanın her aşamasını kolaylaştıran Rabbim’e sonsuz şükürler olsun. Bu çalışmamın her aşamasında, engin ilmi birikimi, yapıcı eleştirileri ve yol gösterici rehberliğiyle şahsımı her daim teşvik eden; akademik vizyonu ile ufku açan kıymetli hocam Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ’a en kalbî şükranlarımı sunarım. Bu ilim yolundaki azmimi her zaman diri tutan, duaları ve üzerimdeki ödenemez emekleriyle hayat boyu en büyük dayanağım olan değerli anneme, babama ve tüm aileme; kıymetli hocamın rehberliğinden sonra bu sürecin en büyük yükünü omuzlayan, sabrı, anlayışı ve desteğiyle her daim yanımda olan eşim Muhammed Yusuf SARI’ya, bu çalışma boyunca masamın başında beni sabırla bekleyen biricik oğlum Yakup Enes SARI’ya ve akademik uykusuzluklarıma huzurlu nefesiyle ortak olan küçük kızım Meryem Sare SARI’ya da, varlıklarıyla hayatıma kattıkları anlam için teşekkür ederim.

Dilek SARI
Samsun 2026

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	vii
ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR	xiii
SİMGELER ve KISALTMALAR	xix

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5. Araştırmanın Yöntemi	4
1.6. Araştırmanın Literatürü	5

2. KÖTÜLÜK VE ŞİDDETİN KAVRAMSAL ANALİZİ

2.1. Kötülüğün Kavramı	7
2.2. Kötülüğün Türleri	9
2.2.1. Doğal Kötülük	10
2.2.2. Ahlâki Kötülük	10
2.2.3. Metafizik Kötülük	11
2.3. Şiddet	12
2.3.1. Şiddet Kavramının Tanımı	12
2.3.2. Şiddetin Türleri	15
2.3.2.1. Fiziksel Şiddet	15
2.3.2.2. Cinsel Şiddet	16
2.3.2.3. Psikolojik Şiddet	17
2.3.2.4. Ekonomik Şiddet	18
2.3.2.5. Siber Şiddet	19
2.3.3. Şiddetle Bağlantılı Kavramlar	21
2.3.3.1. Öfke	21
2.3.3.1.1. Öfkenin Kaynakları	22
2.3.3.1.2. Bireysel Faktörler	22
2.3.3.1.3. Sosyal Faktörler	23
2.3.3.1.4. Çevresel Faktörler	25
2.3.3.1.5. Biyolojik ve Kimyasal Faktörler	25

2.3.3.2. Saldırganlık	26
2.3.3.2.1. Saldırganlık Kaynakları	28
2.3.3.2.1.1. Biyolojik Kaynaklar	28
2.3.3.2.1.2. Psikolojik Kaynaklar	29
2.3.3.2.1.3. Psiko-Sosyal Kaynaklar	30
2.3.3.3. Kötü Muamele	30
2.3.3.4. İstismar	31
2.3.3.5. İhmal	31
2.3.3.6. Zorbalık	32
2.3.4. Şiddetin Kaynağını Açıklamadaki Yaklaşımlar	33
2.3.4.1. Biyolojik Yaklaşım	34
2.3.4.2. Psikolojik Yaklaşımlar	37
2.3.4.3. Sosyal ve Kültürel Yaklaşımlar	39
2.3.4.4. Teolojik Yaklaşımlar	41
3. KELÂM İLMİNDE BİR KÖTÜLÜK PROBLEMİ OLARAK ŞİDDET	
3.1. Şiddet Probleminin Genel Çerçevesi	45
3.1.1. Kelâm'da Şiddet Probleminin Tarihsel Arka Planı	47
3.1.2. Erken Dönem Kelâmcıların Kötülük ve Şiddet Konusuna Yaklaşımı	48
3.1.3. Abbâsî Döneminde Siyâsal Şiddetin Yansımaları Olarak Mihne Olayı	49
3.1.4. Kelâmî Mezheplerin Şiddet Anlayışları	50
3.1.5. Felsefî Düşüncede Kötülük ve Şiddet	52
3.1.5.1. Fârâbî'de İrâdî Sapma Olarak Kötülük	53
3.1.5.2. İbn Rüşd'ün Düşünce Sisteminde Şiddet	54
3.2. Şiddet ve Kötülüğün Yaratılması ve İlâhî Adâlet Bağlamında Şiddetin Allah'tan Tenzihî	55
3.2.1. Mu'tezile'de Yaratma ve Adâlet İlkesi	55
3.2.2. Ehl-i Sünnet'te Mutlak Kudret ve Kesb	56
3.2.3. İlâhî Adâlet Bağlamında Zulüm ve Şiddetin Allah'tan Tenzihî	58
3.2.4. Zulüm Kavramı ve Şiddetin Ahlâkî Niteliği Kapsamında Hüsün ve Kubuh	60
3.3. İrâde-i Cüz'iyeye ve Şiddetin Ahlâkî Kaynağı Olarak İnsanın Seçimi	61

3.4. Şiddet Eylemlerinde Fâil Olma Durumu ve Bireysel Sorumluluk	62
3.5. Şiddetin Toplumsal Boyutu: Yapısal ve Kültürel Kötülüğün Kelâmî Tahlili	63
3.5.1. Yapısal Şiddet Olarak Toplumsal Zulmün Kelâmî Açıdan Değerlendirilmesi	64
3.5.2. Kültürel Şiddet ve Dinde İyiliği Emretme İlkesi	65
3.6. Teodise ve Şiddet Mağduriyeti Kapsamında Acılar	68
3.6.1. Musibet, Belâ ve Kötülüğün Kelâmî Açıdan Tanımları	69
3.6.2. İnsan Yaşamında Acıların Anlamı, Amacı ve Teolojik Yorumu	70
3.6.3. Musibetlerde Hikmet ve İmtihan	71
3.6.4. Kelâm Ekollerinin Acıların Yaratılışına Dair Görüşleri	72
3.7. Dînî Söylemin Kötülük Üretimi İddiası ve Şiddetin Teolojik Meşrulaştırılmasının Eleştirisi	73
3.7.1. İslâm'ın Şiddete Karşı Temel İlkeleri	74
3.7.2. Şiddeti Teolojik Meşrulaştırmanın Psikolojik Temeli	76
3.7.3. Nisâ Sûre'sinde geçen "Nüşûz" ve "Darb" ile İlgili Âyetinin Yanlış Yorumu	76
3.7.4. Cihâd Kavramının İstismarı	78
4. OKUL KAPSAMINDA ŞİDDETİN KELÂMÎ AÇIDAN TAHLİLİ	
4.1. Okul Şiddeti Olgusunun Teolojik Analiz Çerçevesinde Konumlandırılması	81
4.2. Okul Şiddeti Fâillerinin Davranışlarının Kelâmî Tahlili: Cüz'î İrâde ve Mükellefiyet	85
4.3. Okul Şiddeti Türlerinin Kelâmî Tahlili: Haksız Fiil ve Zulüm Kavramları	87
4.4. Okul Şiddetinin Kurumsal ve Mağduriyet Boyutunun Kelâmî Açıdan Değerlendirilmesi	88
4.4.1. Yapısal Şiddet ve Kolektif Sorumluluk: Okul Yönetiminin İfsâd Karşısındaki Konumu	89
4.4.2. Mağduriyetin Kelâmî Açıdan Anlamlandırılması ve Teodise	90
4.4.3. Kelâmî Adâlet Anlayışı Çerçevesinde Kurumsal Sorumluluk ve Mağdurun Korunması	92
4.5. Okul Ortamında Şiddetle Mücadelede Kelâmî İlkeleri Uygulama Modeli ve Öneriler	93

4.5.1. Şiddeti Önlemede Temel Kelâmî İlke: Emr bi'l-Ma'rûf ve Nehy ani'l- Münker'in Eğitsel Uygulamaları	93
4.5.2. Okul Ortamında Ahlâk Eğitimi ve Öz-Kontrolün Geliştirilmesi: Kelâmî Açıdan İrade Eğitimi Modeli	95
4.5.3. Kurumsal Düzeyde Kelâmî Sorumluluk Çerçevesinde Etik Yönetim İlkeleri	97
4.6. Uygulama Deneyimi Destekli Bölüm Sonu Değerlendirme	98
5. SONUÇ	103
6. KAYNAKÇA	109
DİZİN	121

SİMGELER ve KISALTMALAR

çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
PFC	: Prefrontal Cortex (Prefrontal Korteks)
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik/Tahkik Eden
vd.	: Ve diğerleri
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
tsh.	: Tashih Eden